

Тетяна Атрощенко, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти
та освітнього менеджменту

Мукачівського державного університету

Лариса Зданевич, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної педагогіки,
психології та фахових методик

Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Наталія Сівак, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки,

Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ПОДОЛАННЯ ДЕВІАЦІЙ У ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ПРЕВЕНТИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

Стаття розкриває теоретичні та методичні аспекти проблеми подолання девіацій у дітей і молоді засобами превентивної педагогіки. Представлено трактування вітчизняними науковцями ключових понять та на цій основі – власне розуміння феномену девіантної поведінки. Зазначено вагомість превентивної педагогіки як нової філософії виховання. Акцентовано увагу на періоді дошкільного дитинства, який є унікальним та визначальним у розвитку особистості, найбільш чутливим щодо освітнього та виховного впливів. Автори стверджують, що своєчасна профілактика, надання кваліфікованої допомоги у цьому віці уможливує зниження ризику виникнення девіацій у майбутньому, сприяє зміні небажаних рис у поведінці та характері, формуванню всебічно розвиненої особистості. Визначено умови, за яких можливе подолання девіацій у дітей та молоді.

Ключові слова: девіантна поведінка; девіація; превентивна педагогіка; превентивна педагогічна діяльність; норма; профілактика девіантної поведінки; діти; молодь.

Літ. 8.

Tetiana Atroshchenko, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor of the
Pedagogy of Preschool, Primary Education and
Educational Management Department,
Mukachevo State University

Larysa Zdanevych, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the Pre-School Pedagogy, Psychology and Professional Methods Department,
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

Nataliia Sivak, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Pedagogy Department,
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

AN OVERCOMING OF DEVIATIONS IN CHILDREN AND YOUTH BY MEANS OF PREVENTIVE PEDAGOGY: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS

The article has revealed the theoretical and methodological aspects of the problem of overcoming deviations in children and youth by means of preventive pedagogy. The interpretation of the key concepts of the research by national scientists has been presented. The importance of preventive pedagogy as a new philosophy of education has been noted. We consider the creation of an optimal structural system of preventive upbringing of children and youth to be the desired result of preventive pedagogy. The author has focused on the period of preschool childhood, which is unique and decisive in the development of personality, the most sensitive in terms of educational and upbringing influences. The authors have argued that preventive care at this age can reduce the risk of deviance in the future, help change undesirable traits in behavior and character, and form a well-developed personality. We have concluded that deviant behavior is a person's actions that contradict officially established norms in society, are undesirable from the point of view of health, as they are formed due to unfavorable psychosocial development and disrupt the process of socialization. Overcoming the deviations in children and youth is an urgent issue today. In our opinion, this problem can be solved under the following conditions: improving the quality of professional training of teachers for all types of educational institutions, forming a high professional and pedagogical culture, tolerance, etc.; creating favorable conditions in educational institutions for pedagogical activity, including prevention of deviant behavior; creating a social service at educational institutions that will facilitate individualization of work with children and youth with deviant behavior, will provide assistance to teachers and parents in working with them; strengthening the system of educational work with the younger generation, appealing to the achievements of national pedagogy, etc. It has become important to develop partnerships between families,

preschools, schools, other educational institutions, and local governments in preventing and overcoming deviant behavior in children and youth.

Keywords: *deviant behavior; deviation; preventive pedagogy; preventive pedagogical activity; norm; prevention of deviant behavior; children; youth.*

Постановка проблеми. Сучасна соціальна ситуація, зумовлена гострими викликами, набуває рис нестабільності, оскільки постійно зростає тривожність, спостерігається жорстокість та агресивність у поведінці людей, нівелювання моральних норм, цінностей та ідеалів, послаблення виховного впливу сім'ї та закладів освіти тощо. Ці фактори призводять до змін у поведінці підростаючого покоління, яке внаслідок вікових особливостей є найбільш чутливим і вразливим. Відповідно, діти і молодь у своїй поведінці відступають від загальноприйнятої певної системи норм (цінностей), які містять вимоги до поведінки та обов'язків членів цього суспільства [6, 347]. Саме тому проблема пошуку ефективних засобів подолання девіацій у дітей та молоді є на часі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив посилення інтересу науковців і практиків до превентивної педагогіки (І. Добросюк, О. Лиховид, В. Оржеховська, О. Топчій, О. Усик та ін.) та проблем девіантної поведінки особистості (С. Байда, І. Козубовська, В. Кузьменко, Н. Пихтіна, Н. Савельєва, О. Сафін, С. Тігаренко, О. Хистук та ін.). Науковці представляють різноаспектне бачення феномену девіантної поведінки, проте однотайні в тому, що відхилення особистості від загальноприйнятих норм завдає реальних збитків суспільству та самій особистості, а також супроводжується її соціальною дезадаптацією. Саме тому **мету статті** вбачаємо у дослідженні теоретичних і методичних аспектів проблеми подолання девіацій у дітей та молоді засобами превентивної педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Поведінка девіантна (лат. *Deviatio* – відхилення) трактується у Психологічній енциклопедії як “дії людини (девіанта), які порушують офіційно встановлені в суспільстві чи неофіційні в певній соціальній групі моральні та правові норми, що призводять до її покарання, ізоляції, виправлення або лікування” [3]. Як уважає О. Хистук, девіантну поведінку людини можна визначити як “систему вчинків чи окремі вчинки, які суперечать прийнятним у суспільстві нормам, які виявляються в незбалансованості психічних процесів, неадаптивності, порушенні процесу самоактуалізації й ухиленні від морального та естетичного контролю над власною поведінкою” [8, 17].

Девіантна поведінка людини – це система вчинків чи окремі вчинки, які суперечать прийнятним у суспільстві нормам і проявляються у вигляді незба-

лансованих психічних процесів, неадаптованості, порушенні процесів самоактуалізації та ухиленні від морального й етичного контролю особистості над власною поведінкою. Девіантна поведінка завжди пов'язана з певною невідповідністю людських вчинків, дій, способів діяльності поширенням у суспільстві чи групах нормам, правилам, стереотипам, очікуванням, цінностям. При цьому девіантна поведінка може виступати як засіб досягнення мети, спосіб психологічного розвантаження, самоціль, що задовольняє потреби людини в самореалізації та самоствердженні [6, 347]. На думку Н. Савельєвої, девіантною вважається “стійка поведінка особистості, яка відхиляється від найбільш значущих соціальних норм і спричиняє реальні збитки суспільству або самій особистості та супроводжується її стійкою дезадаптацією” [5, 29]. Девіантною поведінкою О. Хистук називає таку, за якої спостерігається відхилення хоч би від однієї із суспільних норм [8, 7–8].

Розуміння норми Н. Савельєва вважає відправним для відхилень у соціальній поведінці. Норми, на думку авторки, є “тим механізмом, який утримує суспільну систему в стані життєздатної рівноваги в умовах неминучих змін” [5, 27]. Соціальна норма – “сукупність вимог і очікувань, які пред'являє соціальна спільнота (група, організація, клас, суспільство) до своїх членів із метою регулювання діяльності й відносин” [там само].

У підручнику “Соціальна педагогіка” норма визначається як “явище групової свідомості у вигляді уявлень, які схвалює група, та найбільш частих суджень членів групи про вимоги до поведінки людей з урахуванням їх соціальних ролей, що створюють оптимальні умови буття, з якими ці норми взаємодіють, та відображаючи, формують його” [6, 347]. Науковці, аналізуючи поняття норми, розглядають її як: “приписи чи заборони; ідеал, що відповідає вимогам соціального середовища, в якому живе людина; діапазон варіативності поведінки” та переконані, що “деякі з норм мають абсолютні та однозначні критерії, розписані в законах та правилах (правові норми), інші – транслюються у вигляді традицій, вірувань чи сімейних, професійних, суспільних регламентацій (моральні та естетичні норми)” [6, 347–348]. Соціальні норми в суспільстві виконують орієнтаційну, регульовальну, інформаційну, корекційну, виховну функції. У них закладені певні способи дій, відповідно до яких індивіди будують та оцінюють свою діяльність, спрямовують і регулюють поведінку [6, 348].

Традиційно виокремлюють правові, моральні й естетичні норми. Послуговуємося напрацюваннями О. Христук, яка так їх характеризує: правові норми регламентовані законом, порушення яких передбачає покарання; моральні та естетичні – не регламентовані законом, саме тому про їх порушення можна говорити тільки як про суспільний осуд. У першому випадку говорять, що людина поступає не відповідно до закону, а в другому – не “по-людськи” [8, 7]. Авторка виокремлює також норми психологічного комфортного самопочуття (переживання), рефлексії, задоволеності собою, порушення яких може призводити до емоційного дискомфорту, вияву психологічних комплексів і переконана, що “кожен індивід свідомо бере на себе відповідальність за дотримання “писаних” законів, які передбачають збереження прав і свобод людей, котрі його оточують, а також “неписаних” норм – традицій і стереотипів поведінки, прийнятих у тому чи іншому мікросоціальному середовищі” [8, 7–8].

Девіантна поведінка, як зазначають науковці, має різноманітні динамічні характеристики, може бути стійкою чи нестійкою, мати різну спрямованість та соціальну значимість. Девіантні форми поведінки поділяються на тимчасові (обмежена тривалість поведінки, що суперечить певним нормам) і постійні (форми асоціальної поведінки, які мають тенденцію до повторення), стійкі (девіації, яким притаманний лише один вид асоціальної поведінки (наркоманія, дромоманія)) та нестійкі (схильність до проявів різних видів девіантної поведінки (алкоголізм з агресією до близьких)). Виокремлюють також стихійні і сплановані, структуровані (організовані) та неструктуровані (слабко організовані) різновиди девіантної поведінки; первинну та вторинну девіації [6, 348–350].

Логічно, що з позицій пріоритетів суспільства, соціально бажаною є правомірна поведінка, яка проявляється через повагу до законів, готовність їх дотримуватися у повсякденному житті, а особливо цінним у цьому плані є, як стверджує О. Топчій, усвідомлене ставлення особистості до розуміння важливості такої поведінки, дотримання правових норм. З позицій педагогічного впливу, зусилля суб’єктів процесу спрямовані на формування, підтримання й стимулювання правомірної поведінки [7, 257].

З огляду на недоліки попередньої практики реалізації профілактичних завдань, В. Оржеховська акцентує увагу на нагальній потребі вироблення нової філософії виховання, на підвищенні наукового рівня теорії, методології і педагогічної технології виховання, визначенні шляхів підвищення педагогічної майстерності в здійсненні традиційних і нетрадиційних форм і

методів, розробку нових стратегій виховання [2]. Цілком солідарні з авторкою, що новою філософією виховання повинна стати превентивна педагогіка – галузь знань, базована на теоретико-методологічних основах особистісно орієнтованого гуманістичного підходу до особистості, предметом вивчення якої є профілактика девіантної поведінки дітей та молоді, формування їхнього здорового способу життя і соціально-правовий захист [2].

Превентивну педагогіку О. Топчій визначає як “синкретичну прикладну галузь педагогічної науки, що має на меті наукове обґрунтування й практичне втілення засобів і методів правової освіти й правового виховання задля вироблення в особистості імунітету до негативних суспільних і соціальних явищ, проявів неправомірної поведінки інших осіб, здатності до правової рефлексії та саморефлексії, використання превентивної інформації для самореалізації особистості, її самозбереження й збереження соціального здоров’я нації” [7]. Представлене дослідницею визначення, на відміну від уже наявних, “підкреслює міждисциплінарний характер галузі, можливість застосування її наукових розробок на практиці; акцентує увагу на необхідності поєднання правової освіти і правового виховання, а не лише орієнтація на власне виховний процес; вказує на характер психічних процесів, що супроводжують превенцію; інтегрує спрямованість особистісних інтересів з інтересами соціуму” [7, 255]. Важливо зазначити, що авторська дефініція уможливує розширення предметної області превентивної педагогіки, яка спрямована в основному на категорію юнацтва і молоді, залишаючи поза увагою дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Погоджуємося з О. Топчій, що предмет превентивної педагогіки треба суттєво розширити, не обмежувати групами ризику та профілактикою кримінальних деліктів лише з позицій правопорушника, а доповнити “соціально-педагогічним аналізом чинників, що впливають на правомірну / неправомірну поведінку особистості; типологізацією і систематизацією видів поведінки, що корелюються з правом; застосуванням усього арсеналу правової освіти (просвіти) і правового виховання у роботі з усіма верствами населення щодо профілактики правопорушень; технологіями особистісно орієнтованого навчання й виховання як засобів педагогічної превенції” [7, 256].

Основними завданнями превентивної педагогіки у вихованні дітей та молоді В. Оржеховська виокремлює: створення умов для формування позитивних якостей особистості в процесі трудової, навчальної, позашкільної та інших видів діяльності, що сприяють інтелектуальному, морально-етичному, естетичному розвитку, виробленню опірності до негативних явищ; забезпечення

ПОДОЛАННЯ ДЕВІАЦІЙ У ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ПРЕВЕНТИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

соціально-психологічної роботи, педагогічно зорієнтованої на протидію залученню дітей та молоді до негативної діяльності; надання комплексної психолого-педагогічної і медико-соціальної допомоги тим неповнолітнім, котрі її потребують; забезпечення адекватної соціальної реабілітації неповнолітніх, котрі діяли проти-правно чи зловживали психоактивними речовинами; стимулювання неповнолітніх до здорового способу життя і позитивної соціальної орієнтації, сприяння валеологізації освітньо-виховного процесу (формування з раннього віку навичок охорони і зміцнення власного життя і здоров'я); забезпечення здоров'язбережувальних технологій навчання і виховання, розвиток національної мережі шкіл сприяння здоров'ю; сприяння виробленню інтегративних міждисциплінарних підходів при підготовці фахівців різних галузей, батьків та ін., об'єднання зусиль різних суб'єктів превентивної роботи [2]. О. Топчій акцентує увагу на таких завданнях превентивної педагогіки, як: “багато-факторний аналіз чинників, що впливають на правову поведінку особистості, детермінують її переміщення по шкалі педагогічної превенції; встановлення критеріїв і показників ступеню проявів просоціальної, асоціальної та антисоціальної поведінки особистості; діагностування на підставі статистичних даних, педагогічного спостереження стану “соціального здоров'я” окремих сегментів суспільства, прогнозування тенденцій розвитку негативних явищ, що у подальшому можуть потребувати педагогічної превенції; наукове обґрунтування дидактичних і виховних форм, методів, засобів і технологій превентивної роботи із усіма категоріями населення, алгоритмів здійснення диференційованого підходу до кожної особистості; розробка методики навчання особи протистоянню негативному середовищу, запобігання ситуації, коли законослухняна людина стає жертвою злочину; методика підготовки до здійснення педагогічної превенції різних категорій суб'єктів (педагогів, працівників правоохоронних і судових органів, соціальних працівників, батьків), визначення шляхів координації їх спільної діяльності на практиці; вивчення передового зарубіжного досвіду в галузі превентивної педагогіки, його адаптація до української дійсності” [7, 258–259].

Бажаним результатом функціонування превентивної педагогіки вважаємо створення оптимальної структурної системи превентивного виховання дітей та молоді. При цьому особливої вагомості надаємо періоду дошкільного дитинства, який є унікальним і визначальним у розвитку особистості, найбільш чутливим щодо освітнього та виховного впливів. На жаль, вихователі та батьки дедалі частіше стикаються з непри-

нятною негативною поведінкою сучасних дітей, відсутністю інтересу до навчання, невмінням спілкуватися з однолітками, дорослими тощо. Спостерігаються агресія, жорстокість, привернення дітьми уваги у різний спосіб, впертість та ін. Тобто, маємо справу з девіацією – результатом небажання дитини пристосовуватися до суспільних правил, адаптуватися до соціуму.

Причини девіантної поведінки у дітей дошкільного віку різноманітні й складні. Це, зокрема: медико-біологічні (вроджені, спадкові та набуті), соціально-психологічні (неблагополучна, асоціальна, конфліктна сім'я та ін.), психолого-педагогічні (відсутність урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, педагогічна занедбаність дітей, недостатній розвиток емоційно-вольової сфери, спотворені уявлення дитини про норми поведінки, вседозволеність з боку батьків, негативний приклад дорослих та ін.). Найчастіше в основі проблемної поведінки дитини лежить кілька мотивів.

На необхідності здійснення превентивної педагогічної роботи з дітьми дошкільного віку в ЗДО наголошують Л. Іщенко та О. Мельникова [1]. Авторки вважають її дієвим засобом не тільки протидії виникненню та прогресуванню негативних явищ у дитячому середовищі, а й повноцінному процесу формування моральних установок дітей з урахуванням принципів диференціації та індивідуалізації кожного з них. Доказовим, на думку науковців, є те, що “даний віковий період є чутливим для формування моральної свідомості, характеру, вольових якостей особистості дитини; дитина дошкільного віку є об'єктом виховного впливу дорослого. Оскільки у дошкільному віці морально-етичні цінності та моральні установки проходять процес формування, діти наслідують як позитивні, так і негативні форми поведінки, тому особливо важливим є створення превентивного виховного середовища в ЗДО” [1, 78].

Вихователям та батькам варто пам'ятати, що в основі девіантної поведінки дітей дошкільного віку найчастіше лежать необдумані вчинки, негативний зразок поведінки дорослих та ін., які вона наслідує. Через таку поведінку дитина-дошкільник намагається донести своєму оточенню неприйняття, незгоду, дискомфорт тощо. Своєчасна профілактика, надання кваліфікованої допомоги допомагає знизити ризик виникнення девіації у поведінці дітей у майбутньому, сприяє зміні небажаних рис у поведінці та характері, формуванню всебічно розвиненої особистості.

Звернемося до дефініції “профілактика девіантної поведінки”, трактування якої у вітчизняних наукових студіях є різноаспектним. Профілактика девіантної поведінки дітей визначається науков-

цями як “система комплексних заходів, яка здійснюються державними і громадськими організаціями, та спрямовані на виявлення та ліквідацію причин, які негативно впливають на здоров’я та розвиток особистості неповнолітніх, сприяють їх бездоглядності, вчиненню ними правопорушень” [4, 30]. Зауважимо, що у наукових працях досить часто використовується як близький за значенням до поняття “профілактика” термін “превенція” і визначається як “дія з метою профілактики, пом’якшення, полегшення, коригування тих умов, що сприяють фізичним, емоційним порушенням” [4, 30].

У навчальному посібнику “Психологія девіантної поведінки особистості” зазначено, що у системі профілактики девіантної поведінки неповнолітніх чітко простежуються не тільки окремі напрями та заходи загального характеру (загальносоціальна профілактика), але й індивідуалізовані заходи, адресовані конкретним особам (спеціальна профілактика). Кожен з цих видів профілактики має свою специфіку, яка виражається в способах і прийомах організації профілактичних впливів [4, 30]. Науковці розрізняють такі види профілактики: загальносоціальну (комплекс економічних, політичних, ідеологічних, культурно-виховних та інших заходів, спрямованих на ефективне функціонування і прогресивний розвиток суспільства і водночас на звуження сфери девіантних проявів. Вона здійснюється у масштабах суспільства загалом, а також різних соціальних груп) та спеціальну (різні за характером, формою змістом спеціальні економічні, виховні, правові, організаційні заходи, безпосередньо спрямовані на усунення чи нейтралізацію причин конкретних форм девіацій у конкретних осіб [4, 31]. Автори підкреслюють складність загальносоціальної профілактики девіантності дітей, складовими якої є різні елементи, що утворюють відповідні напрями профілактичної дії – моральну, правову та педагогічну профілактику.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на основі аналізу наукових праць приходимо до висновку, що девіантна поведінка – це дії людини, які суперечать офіційно встановленим у суспільстві нормам, є небажаними з точки зору збереження здоров’я, оскільки формуються через несприятливий психо-соціальний розвиток, порушують процес соціалізації. Подолання девіацій у дітей та молоді є актуальним питанням сьогодення. Розв’язання його можливе, на наш погляд, за таких умов: підвищення якості фахової підготовки педагогічних працівників для усіх типів закладів освіти, формування у них високої професійно-педагогічної культури, толерантності та ін.; створення сприятливих умов у закладах освіти для педагогічної діяльності, у тому числі профілактики девіантної поведінки;

створення при закладах освіти соціальної служби, яка сприятиме індивідуалізації роботи з дітьми та молоддю з девіантною поведінкою, надасть допомогу педагогам і батькам у роботі з ними; посилення системи виховної роботи з підростаючим поколінням, звернення до надбань народної педагогіки тощо. Важливим є розвиток партнерської взаємодії сім’ї, закладу дошкільної освіти, школи, інших закладів освіти та органів місцевого самоврядування у профілактиці й подоланні девіантної поведінки дітей та молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іщенко Л., Мельникова О. Роль превентивної педагогічної діяльності у формуванні моральних установок сучасних дошкільників. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*, 2020. № 1 (3). С. 72–81.
2. Оржеховська В.М. Превентивна педагогіка – нова філософія виховання. *Наукові записки. Том 33. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b3365d75-6c4c-4de8-9d94-2416dafa5691/content#:~:text=Превентивна%20педагогіка%20як%20нова%20галузь%20негативних%20впливів%20соціального%20се-%20редовища>.
3. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О.М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
4. Психологія девіантної поведінки особистості : навч. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад.: О.Д. Сафін, С.П. Байда. Умань : Візаві, 2021. 202 с.
5. Савельєва Н.М. Соціальна профілактика девіантної поведінки: навчальний контент в оновленому форматі. Полтава : ПНПУ, 2020. 184 с.
6. Соціальна педагогіка : підручник. 4-те вид. виправ. та доп. / за ред. проф. А.І. Капської. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 488 с.
7. Топчій О. Превентивна педагогіка: новий погляд на предмет. URL: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/bernatova8/subor/Topchij.pdf>
8. Христук О.Л. Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 192 с.

REFERENCES

1. Ishchenko, L. & Melnikova, O. (2020). Role of preventive pedagogical activity in the formation of moral attitudes of modern preschoolers. *Psychological and pedagogical problems of the modern school*. Vol. 1 (3), pp. 72–81. [in Ukrainian].
2. Orzhekhovska, V.M. Preventivna pedahohika – nova filosofiya vykhovannya [Preventive pedagogy – a new philosophy of education]. *Pedagogical, psychological sciences and social work*. Vol. 33. Available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b3365d75-6c4c-4de8-9d94-2416dafa5691/content#:~:text=Превентивна%20педагогіка%20як%20нова%20галузь%20негативних%20впливів%20соціального%20се-%20редовища>. [in Ukrainian].
3. Stepanov, O.M. (2006). *Psycholohichna entsyklopediya* [Psychological encyclopedia]. Kyiv, 424 p. [in Ukrainian].

4. Safin, O.D. & Bayda, S.P. (2021). *Psykholojiya deviantnoyi povedinky osobystosti* [Psychology of deviant personality behavior]. Uman, 202 p. [in Ukrainian].

5. Savelieva, N.M. (2020). *Sotsialna profilaktyka deviantnoyi povedinky: navchalnyi kontent v onovlenomu formati* [Social prevention of deviant behavior: educational content in an updated format]. Poltava, 184 p. [in Ukrainian].

6. Kapska, A.Yi. (2009). *Sotsialna pedahohika* [Social pedagogy]. Kyiv, 488 p. [in Ukrainian].

7. Topchiiy, O. *Preventyvna pedahohika: novyy pohlyad na predmet* [Preventive pedagogy: a new look at the subject]. Available at: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/bernato8/subor/Topchij.pdf> [in Ukrainian].

8. Hristuk, O.L. (2014). *Psykholojiya deviantnoyi povedinky: navchalno-metodychnyy posibnyk* [Psychology of deviant behavior: educational and methodological manual]. Lviv, 192 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.03.2024

УДК 37.036.5

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.301639>

Тетяна Дудка, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та психології професійної освіти Національного авіаційного університету

Вячеслав Гребенюк, викладач кафедри соціально-гуманітарних наук Міжнародного європейського університету

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті проаналізовано особливості розвитку креативності студентів гуманітарних спеціальностей. Підкреслено, що поєднання в аудиторних умовах різноманітних методів навчання (зокрема, актуалізуючих конвергентне і дивергентне мислення), сприяє розвитку креативності.

Проведено аналіз тематичних закордонних публікацій та міжнародних стандартів, які торкнулися питання розвитку на особистісному рівні креативності. Проте можна констатувати наявність спектру психолого-педагогічних суперечностей на шляху до досягнення завдань феноменологічного розвитку на рівні вищої школи.

Ключові слова: креативність; інновації; освіта; навички; підготовка фахівця.

Рис. 2. Літ. 5.

Tetiana Dudka, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor of the Pedagogy and Psychology of Vocational Education Department of National Aviation University

*Viacheslav Hrebenuk, Lecturer of the Social Sciences and Humanities Department of International European University
Oleksandr Bohomolets National Medical University*

DEVELOPMENT OF CREATIVITY AMONG STUDENTS OF HUMANITIES SPECIALIZATIONS

At the current stage of social development, the phenomenon of creativity is identified with the criterion of quality education, personal and cultural capital, and the key skill of a specialist of the new era. It is also worth noting that the increased level of interest in phenomenological development at the personal level is to a greater extent actualized by modern social demand from global economic development and information technology progress. Focusing attention on the development of the potential of the information society problematized the one issue. This is such a level of social progress where not only information is the dominant principle, but above all, it is a person who knows how to skillfully use the potential of information flows for more objective control of them and the creation of new intellectually comprehensive products.

It is historically grounded that today the phenomenon of creativity is considered an extremely valuable resource for personal development, business growth, and social progress.

The pages of the conceptual project "OECD Future of Education and Skills 2030", prepared by the efforts of the project group of the Organization for Economic Cooperation and Development, clearly emphasize the priority role of creativity in the further development of artificial intelligence and digital technologies. The latter is mostly explained by the fact that with the advent of computers and the active use of their potential for performing typical technical tasks (printing documents, making calculations, etc.), the labor market has actualized the demand for specialists with analytical skills. No matter how long the discussions go on the subject that computer technologies will gradually displace labor resources, the only thing that becomes clear is that the implementation of this plan is impossible. After all human capital, which is distinguished by deep